

ПРАВИТЕЛСТВОТО НА ФИЛИП ДИМИТРОВ И ПРИЗНАВАНЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ (8.XI.1991-30.XII.1992)

Красимира Тодорова

Статията разглежда важен период от историята на българския преход и балканската дипломация на страната, който тепърва ще се радва на изследователски интерес.¹ Признаването на Република Македония и политиката на правителството на

¹ Най-подробно българо-македонските отношения през разглеждания в статията период са отразени в монографиите на Бисер Банчев и Ангел Димитров, макар и да не представляват основна тема на изследванията. Виж Банчев, Бисер. България и Югославската криза (1989-1995). София, 2009; Димитров, Ангел. Раждането на една нова държава. Република Македония между югославизма и национализма. София, 2011. С голяма стойност са съчиненията на президента Желю Желев, спомените на португалския посланик в София Л. Г. Ферейра и правителствените историци Методи Спасов и Димитър Ненов. Виж **Желев, Желю**. В голямата политика. София, 1998; **Желев, Желю**. Въпреки всичко. Моята политическа биография. Второ разширено и допълнено издание. София, 2010; **Желев, Ж.** Обръщания на президента към народа и парламента. Пловдив, 1996; **Zhelev, Zhelyu**. Macedonia Today and the Future of Macedonia: Crossroads – The Macedonian Foreign Policy Journal, issue: 01/2006; **Ненов, Димитър**. Създаването на СДС и борбата за демокрация 1989-1992 г. Пориви и покрусци. София, 2014; **Спасов, Методи**. Правителството на Филип Димитров. С., 2002; **Ферейра, Луиш Гонзага**. Революция на Изток. Един португалец в София. София, 1997. Част от публикациите в пресата също съдържат спомени от участниците в събитията и имат характер на мемоари – тук трябва да се споменат интервютата на Филип Димитров и Стефан Тафров. Дипломатите и участниците в инициативите за разрешаването на югославската криза доста често пишат мемоари, но въобще не засягат българската външна политика или македонският въпрос в тях. Тук могат да се посочат Ханс-Дитрих Геншер, Михаел Либал и Дейвид Оуен. Виж **Genscher, Hans Dietrich**. Rebuilding a house divided : a memoir by the architect of Germany's reunification. New York, 1998; **Libal, Michael**. Limits of Rersuasion. Germany and the Yugoslav Crisis (1991-1992). London, 1997; **Owen, David**. Balkan Odyssey. New York, 1995. В мемоарите на Елцин Балканите на практика не присъстват, но информация как функционира руската външна политика през разглеждания период може да се почерпи от спомените на неговия съветник К. Никифоров. Виж **Никифоров, Константин**. Между Кремлем и Республикой Сербский (Боснийски кризис: завершающий этап). Москва, 1999. Не на последно място много важен източник на сведения са мемоарите на македонския президент Киро Глигоров. Виж **Глигоров, Киро**. Македония е сè што имаме. Скопие, 2002. Македонският въпрос, българо-гръцките отношения и гръцката външна политика пък са разработени в монографията на А. Христакудис. Виж **Христакудис, Апостолос**. Балканската политика на Гърция през 90-те години. С., 1998. За установяване на фактологията на събитията информация може да се почерпи от трудовете на български

Филип Димитров спрямо нея оказват своето влияние и днес. Целта на изследването е да проследи и анализира формирането на правителството, неговата външна политика, ключовите фигури, които взимат решенията, позицията на президента Желю Желев и действията по пътя на признаването на независимостта на младата република. Детайлно са разгледани действията на международната общност, реакцията на съседните държави и двустранните отношения между България и Република Македония. За написването на статията са използвани архивни документи от Централния държавен архив (ЦДА), Архивът на Министерството на външните работи (АМВнР) и др., мемоарни свидетелства, вестникарски статии и исторически изследвания и монографии.

Демократичните промени в България започват със свалянето на Тодор Живков от власт на 10 ноември 1989 г. В бурните години на „нежната революция“ обществото изживява както колапса на Източния блок, формирането на демократична опозиция, провеждането на първите масовите протести, така и свикването на „кръгла маса“, многопартийни избори и изработването на нова конституция през 1991 г. Започва преходът към демокрация и пазарна икономика, съпроводени от геополитическо преориентиране на Запад. Властта постепенно е овладяна от демократическата опозиция в лицето на СДС.

Изборите за Тридесет и шестото народно събрание се провеждат на 17 октомври 1991 г. В парламента влизат само три партии. СДС печели 110 мандата с 34.36%, БСП печели 106 мандата с 33.14% и ДПС печели 24 мандата с 7.55% от гласовете на избирателите. В успоредно провеждащите се избори за местна власт СДС успява да

и чужди историци. Те могат да бъдат разделени на две групи. Първата група разглежда процесите в Югославия и нейното разпадане, както и политиката на другите балкански държави към кризата. Единствената монография на чужд автор, която подробно разглежда отделянето на Македония от федерацията е тази на руския историк Е. А. Колосков. Виж **Колосков, Евгений Андреевич**. Страна без названия: внешнеполитический аспект становления македонского государства (1991-2001 гг.). Москва, 2013. Втората група съчинения обхваща тези, които разглеждат съвременната българска история. В нея влизат общите съчинения за прехода като „Българските преходи 1939-2010“ на И. Баева и Е. Калинова, „Българският парламент и преходът“ от колектив, вече споменатите книги на Методи Спасов и Димитър Ненов за управлението на СДС, както и някои хроники. Виж **Баева, Искра, Калинова, Евгения**. Българските преходи 1939-2010. София, 2010; **Проданов, В., Тодоров, А., Аврамов, Й., Иванова, В.** Българският парламент и преходът. София, 2009; **Спасов, Методи**. Правителството на Филип Димитров. София, 2002; **Ненов, Димитър**. Създаването на СДС и борбата за демокрация 1989-1992 г. Пориви и покрусни. София, 2014; **Ботева, Донка**. Историята на СДС (07.12.1989-07.12.2009). Дати, събития, личности. София, 2012. Несъмнено литературата по въпроса не се изчерпва с цитираните тук изследвания, но въпреки многобройните текстове, които могат да се открият по темата, проблемът за българо-македонските отношения по време на управлението на правителството на Филип Димитров е слабо застъпен или изобщо липсва.

спечели кметските места в София, Пловдив, Плевен, Пазарджик, Стара Загора, Варна и в други по-малки селища².

След изборите започват преговорите за съставяне на новото правителство³. Основното обсъждане на бъдещия кабинет става на 6 ноември. Като основен проблем се очертава постът министър на външните работи. Бъдещият премиер Филип Димитров храни големи резерви спрямо възможностите на Стоян Ганев за него и има желание сам да поеме министерството. Кандидатурите на Стоян Ганев за външното министерство и на Димитър Луджев за отбраната обаче са предложени от ДПС с чиято подкрепа кабинетът ще си осигури парламентарно мнозинство⁴. Филип Димитров предпочита за външен министър Стефан Тафров, въпреки че не е в състояние да го наложи⁵. По този начин се изготвя състав на кабинета, който е предварително зареден с противоречиви интереси и заплашва със създаването на бъдещи сериозни проблеми.

Основната задача, която си поставя правителството на Филип Димитров е смяна на системата, наследена от социализма, в политически, икономически и дори кадрови аспект. Във външната политика кабинетът прави остър завой на Запад, а дългосрочната цел, която преследва, е интеграцията на страната в евро-атлантическите структури и международните институции. Характерна за управлението на Филип Димитров е силната проамериканска политика и неговото желание да направи България фактор за стабилност на Балканите⁶. Едно от най-сериозните предизвикателства, пред които се изправя в това отношение, е кървавият разпад на Югославската федерация, който извежда на преден план проблема с признаването на независимостта на нейните републики.

В Република Македония през ноември приоритет става приемането на подготвяната дълго време нова конституция. Тя е поредната стъпка по пътя на страната към независимост от разпадащата се Югославска федерация. Началото е поставено с Декларацията за суверенност на Социалистическа република Македония (СРМ), приета на 25 януари 1991 г. С нея македонското правителство си осигурява пространство за политическо маневриране в задълбочаващата се икономическа и политическа криза във федерацията. След като Словения и Хърватия напускат Югославия, обявявайки независимост, на 25 юни 1991 г., ръководството в Скопие известно време полага усилия

² Калинова, Евгения, Баева, Искра. Българските преходи 1939-2010. София, 2010, 277-279.

³ Виж Ненов, Димитър. Създаването на СДС и борбата за демокрация 1989-1992 г. Пориви и покрусци. София, 2014, 478-482.

⁴ Пак там, с. 493.

⁵ Червенкова, Копринка. Филип Димитров за фалстарта, носталгията по миналото и половинчатите символи .2010. <http://kultura.bg/bg/article/view/16738> (посетен: 06.12.2020).

⁶ Калинова, Евгения, Баева, Искра. Българските преходи..., 283-284.

за постигане на нов съюжен договор, но те се оказват обречени на неуспех. Разпадът на федерацията е необратим и това кара СРМ да проведе на 8 септември 1991 г. референдум за независимост на който гражданите с голямо мнозинство гласуват за независима държава. Така се стига и до изработването на нова конституция на страната.

На 15 ноември 1991 г. реч по повод нейното приемане държи президентът Киро Глигоров. Той я определя като завършен акт на един дълъг исторически процес, започнат с Манифеста на Крушевската република⁷, след това с АСНОМ⁸ и дотогавашните конституции на страната⁹. Глигоров се спира и на настоящето, в което *„...все още някои не ни признават като народ, други не ни признават като държава, трети мислят, че този народ, следвайки историческите заблуди ще се подели, ще падне на изпита... Такова единство този народ показва за времето на Втората световна война. Намерихме истинските съюзници, преборихме се със собствена войска, дадохме огромни жертви и затова дойдохме до собствена държава. А какво щеше да е, ако тогава се бяхме поделили??? на онези, които искат Сърбия, които искат България, които искат Гърция, които искат не знам кого, или пак заблудени от тези пропаганди, ако почнем помежду си да се колим и да гинем...“*¹⁰.

Речта му е посрещната с аплодисменти от депутатите. Една от нейните основните цели е да защити гражданската концепция на конституцията, която среща неодобрението на албанците. Според тях липсва равноправност, тъй като съгласно конституцията държавата е само на македонския народ, а добавката „и на гражданите“ албанците не я намират за равностойна. След направени дребни корекции се пристъпва към гласуване на конституцията. Тя е приета на 17 ноември 1991 г. с голям брой гласове – над две трети, без участието на албанците, които напускат залата на Събранието¹¹.

В чл. 1 от Основните разпоредби на новата конституция е вписано, че Република Македония е суверенна, самостоятелна, демократична и социална държава. Нейният суверенитет е неделим, неотменен и непрехвърляем. В чл. 3 е вписано, че територията на републиката е неделима и непрехвърляема. Съществуващата граница е ненарушима. Тя може да се изменя само в съответствие с Устава. Официалният език е македонският

⁷ Крушевската република съществува от 3 до 13 август 1903 г. Тя е провъзгласена от въстаниците от Вътрешната македоно-одринска революционна организация по време на Илинденско-Преображенското въстание.

⁸ Антифашисткото събрание за народно освобождение на Македония (АСНОМ) е свикано на 2 август 1944 г. На него е взето решение за провъзгласяването на македонска държава и включването ѝ в Югославската федерация.

⁹ **Глигоров, Киро.** Македонија е се што имаме. Скопје, 2001, с. 217.

¹⁰ Пак там, с. 219.

¹¹ Пак там, 221-222.

с неговото кирилско писмо, а столицата – Скопие. Според чл. 49 републиката се грижи за положението и правата на членовете на македонския народ в съседните земи и за изселниците, подпомага тяхното културно развитие и поощрява връзките с тях. Последните глави от Устава третират международните отношения, отбраната, военното и извънредното положение. Съгласно чл. 123 никой няма право да признае окупация на Република Македония или някой нейн дял. Самият устав може да се изменя и допълва с поправки.

Македонската конституция се посреща изключително остро в Гърция и Сърбия. На 28 ноември депутатът Милан Парошки внася законопроект в Сръбския парламент, който предвижда налагане на сръбската конституция в Република Македония, за да се защитят по този начин живеещите там сърби. Гърция е вбесена от предвидената в македонската конституция възможност за промяна на границите. България също е недоволна от чл. 49, но за момента не го демонстрира публично и продължава линията си на подкрепа спрямо младата държава.

На 27 ноември за Гърция заминава делегация на Министерството на отбраната, водена от министър Димитър Луджев, за да търси контакти и споразумение в сферата на сигурността. Подписано е споразумение, което гарантира сигурността на двете страни и предвижда съгласуване на военните доктрини, както и размяна на информация по военно политически въпроси.¹² По време на визитата българският министър е приет от гръцкия премиер Константинос Мицотакис. Той иска разговор на четири очи на английски без преводачи, за да обясни на госта си, че създаването на независима македонска държава е неприемливо за Атина, тъй като ще предизвика военен конфликт със Сърбия и дестабилизация на целия регион. Мицотакис съветва българското правителство да се откаже от намерението си да признае републиката. В отговор Луджев подробно излага възгледите на България, която гледа на евентуалното признаване на Република Македония като на възможност за преодоляване на комунистическото наследство и трудните отношения, сближаване между двата народа и оказване на *„защита на страната от великосръбския шовинизъм и агресивни действия от страна на Сърбия“*. Премиерът Мицотакис остава изключително недоволен от чулото и повтаря отново мнението си по въпроса и препоръките, но без резултат. Българският министър го уверява, че София уважава гръцката позиция и държи на двустранното сътрудничество, но по този въпрос ще се ръководи от

¹² **Луджев, Димитър**. Преходно време. Личности, идеи. Събития. История по... и отвъд документа. Книга II. Управлението на Съюза на демократичните сили 1991-1992 г. София, 2019, 30-31.

собствените си интереси. Срещата приключва с декларираното от Мицотакис намерение за запазване на традиционните приятелски отношения¹³.

На 2 декември 1991 г. България получава, заедно с останалите страни-членки на ООН, официално писмо от президента Киро Глигоров с молба да признае Република Македония като независима държава¹⁴. В него се изтъква, че тя се застъпва за принципа на мирно самоопределение и е отказала да „*участва във войната*“ в Югославия. Независимостта обаче не може да бъде цялостна и осигурена без нейното признаване от други държави. То ще бъде и съобщение до „*по-малко миролюбивите*“, че македонската територия „*не е свободна за усвояване*“. Акцент е поставен на факта, че републиката изпълнява всички правни условия за признаване на нейната държавност – ясно дефинирана територия с ненарушими граници; постоянно и стабилно население, от което мнозинството са етнически македонци; правителство, избрано на демократични многопартийни избори и способност за установяване на дипломатически отношения с други държави. Отправено е предупреждение, че изоставането на признаването на съществуването на македонската държава като независима би могло от някои да бъде изтълкувано като покана за намеса във вътрешните работи на страната и да създаде напрежение и делби.

Най-бързо реагира Гърция, която веднага отхвърля искането за признаване на Република Македония като суверенна и независима държава. България от своя страна започва да се подготвя за признаването на републиката по първите реакции от страна на Европейската общност (ЕО)¹⁵. Официалната българска позиция по проблемите на Югославия е представена от министър Стоян Ганев на 12 декември по време на заседанието на Комисията по външна политика на НС. България подкрепя независимостта на югославските републики, но ще се съобразява с решенията на ЕО¹⁶. Обединена Европа обаче се разкъсва от спорове по въпроса. Германия защитава признаването на Словения и Хърватия с аргумента, че то ще прекрати сръбското настъпление – в такъв случай действията на Сърбия ще се разглеждат като агресия срещу суверенна държава, докато непризнаването ще означава одобрение на действията на Белград.

На 16 декември 1991 г. в Брюксел се провежда извънредна сесия на Съвета на министрите на външните работи на страните-членки на Общността. Тема на

¹³ Пак там, 32-33.

¹⁴ Виж текста на писмото в **Тунтев, Ахил**. Република Македонија: прва декада, 1990-1999. Скопје, 2005, 76-78.

¹⁵ **Глигоров, Киро**. Македония..., с. 420.

¹⁶ **Банчев, Бисер**. България и Югославската криза 1989-1995. София, 2009, с. 92.

обсъждането е съдбата на Югославия. Докато Гърция поставя акцента върху проблема с признаването на „Република Скопие“, Германия започва да оказва силен натиск сред съюзниците си да одобрят разпадането на СФРЮ и накрая постига успех¹⁷. ЕО излиза същия ден с две декларации, в които формулира своите критерии за признаване на югославските републики и новите държави в Източна Европа и СССР¹⁸.

Пряк резултат от срещата в Брюксел става решението за създаване на Арбитражна комисия, отразено в декларацията за Югославия. Тя е оглавена от председателя на Конституционния съд на Франция Робер Бадинтер. Нейната задача е да изработи необходимите условия и критерии за признаване на независимостта на югорепубликите. Тъй като Гърция не участва със свой представител в Арбитражната комисия пропуска шанса да окаже влияние върху определянето на критериите, което впоследствие е осъзнато като груба грешка¹⁹. Въпреки това, несъмнен успех за Атина е прокарването по нейно искане положение държавите, желаещи да бъдат признати за независими, да не използват названия, съдържащи в себе си териториални претенции към държави-членки на Общността.

Докато текат тези динамични събития, в България стартира кандидат президентската кампания. На 18 декември в Народното събрание се провежда заседание на Комисията по национална сигурност относно обсъждане на признаването на независимостта на югославските републики²⁰. Част от депутатите се притесняват да дадат твърдо становище и предлагат да се изслуша мнението на Генералния щаб и МВНР, да се направи съвместно заседание с Комисията по външна политика или консултации със специалисти по балканистика. Те са контрирани от председателя на комисията Йордан Василев с думите, че се обсъжда не окупация, а признаване на Република Македония и че „всеки български гражданин трябва да има представа от македонския въпрос и да има отношение към него“²¹. Преди точката да бъде свалена от дневния ред председателят задава въпроса има ли някой, който смята, че не трябва да се признаят трите републики, но не получава положителен отговор.

На 19 декември Събранието на Република Македония гласува Декларацията за международно признаване на Републиката. В нея се обявява, че страната иска да бъде международно призната, приема критериите и изпълнява условията, приети от ЕО на

¹⁷ Христакудис, Апостолос. Балканската политика на Гърция през 90-те години. София, 1998, 67-68.

¹⁸ Виж документите в Türk, Danilo. Recognition of States: A Comment. // *European Journal of International Law*, 1993, N 4, 72-73.

¹⁹ Христакудис, Апостолос. Балканската политика на Гърция..., с. 168.

²⁰ ЦДА, Ф. 117, оп. 50, а.е. 98.

²¹ Пак там, с. 2.

17 декември.²² Декларацията е предадена на Ханс Ван ден Брук от македонския външен министър Денко Малески с искане Общността да признае Република Македония и със специален акцент, че тя няма териториални претенции и няма да се намесва във вътрешните работи на други държави.

В България се провежда второ заседание на Комисията по национална сигурност с дневен ред изслушване на представители от МВНР и на ВМРО и разисквания за признаване на югославските републики²³. От името на ВМРО говори Димитър Гоцев. Той счита, че след провала на атинската среща²⁴ през 1991 г. и обявената позиция, че България ще признае Република Македония като суверенна държава, населението там е „получило прелом“ в отношението си към българската държава, като младото поколение разчита изключително на нея. ВМРО са убедени, че при провеждането на свободни избори „сърбоманите“ ще загубят катастрофално. Опасност според тях представлява най-вече Гърция. Нейната тревога обаче не е свързана с името, а с това, че „от Кулата до Солун се говори български“ и поради тази причина не би допуснала „създаването на една втора българска държава“²⁵. Апелът на ВМРО е управляващият екип и дипломацията да направят всичко, което е по силите им, за да може България да извоюва по мирен път това, което няколко пъти ѝ е отнето по насилствен, недостоен и унижителен начин.

Изложение прави и Любен Трохаров, началник-отдел „Балкански страни“ в МВНР. Позицията на неговия отдел е България да признае независимостта на югославските републики. До 15 януари 1992 г. е необходимо чрез политическа и дипломатическа активност да се убедят партньорите в правилността на българската позиция. Дипломатът споделя, че през последната година от македонска страна се подават сигнали за срещи и контакти между политически партии от двете страни, но заради колебания или от други съображения не се стига до тях. Според него най-добрата политика по отношение на Република Македония, която може да се води, почива на 3 пункта: 1. отваряне на границите и свободна комуникация; 2. премахване на задължителния обмен на валута на границата; 3. бърза среща на най-високо ниво.

²² Декларация за международно признаване на Република Македонија како суверена и независна држава. 1991. <http://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/priznavanje.pdf> (посетен: 06.12.2020).

²³ ЦДА, Ф. 117, оп. 50, а.е. 98, 10-22.

²⁴ Гърция отправя покана до Сърбия и България да участват на 19 септември 1991 г. на тристранна среща в Атина. На нея се предвижда да бъде обсъден проблемът с независимостта на Република Македония с цел да бъде намерено взаимно приемливо за трите страни решение. Срещата е отказана от българска страна след като президентът Желев убеждава премиерът Димитър Попов да не участва в никакви разговори за Република Македония в отсъствието на нейното държавно ръководство.

²⁵ ЦДА, Ф. 117, оп. 50, а.е. 98, с. 11.

Като основен проблем във връзка с българската позиция за признаване Трохаров посочва Гърция. Позицията на Външно министерство е България да не бъде първа. МВНР е заявило, че ще подкрепя инициативите на ЕО. Поради тази причина трябва да се изчака на 15 януари 1992 г. да се произнесат институциите, които се занимават с Югославия²⁶. МВНР не изключва възможността Сърбия да предприеме настъпление в южно направление и да се стигне до конфликт на територията на Република Македония. Получени са сведения, че там се подготвят структури, които могат да бъдат задействани по сигнал отвън. Освен това в последно време в изявленията на сръбските лидери и в коментарите в масмедииите се открояват ясни претенции към областта. Появата на подобен конфликт обаче ще завари България напълно неподготвена, тъй като дори не е приет Закона за бежанците²⁷.

Заседанието завършва с приемането на становище²⁸, в което се посочва, че Комисията по национална сигурност предлага признаването на югославските републики да се осъществи редом с първите държави, които го извършат и смята за наложително тази позиция да бъде обявена официално преди 1 януари 1992 г., а до 15 януари да се направят енергични постъпки по дипломатически път, за да се осигури максимална поддръжка за българската позиция.

Оказва се обаче, че закритото навън е „имало ефект на бомба“. В 2 часа сутринта на 20 декември от Брюксел на председателя на НС Стефан Савов се обажда министър Ганев, за да съобщи, че е изпаднал в затруднено положение, тъй като при него са се стекли „всички възможни официални лица“, „разтревожени какво става точно“²⁹. В проведения с гръцкия му колега Андонис Самарас разговор към България е отправено предупреждение, че сепаративното признаване на Република Македония може да доведе до скъсване на отношенията между двете държави³⁰. Всичко това води до свикването на извънредно съвместно заседание на Комисията по национална сигурност и Комисията по външна политика в Народното събрание, за да бъдат изслушани президентът, премиерът и зам.-министърът на външните работи. Президентът Желю Желев посочва, че не трябва да се извършва признаване преди Европейската общност, тъй като подобно избързване ще се изтълкува като корист и пропагандата, „която десетилетия се изсипва срещу България от сръбска страна ще бъде актуализирана и този

²⁶ Пак там, с. 18.

²⁷ Пак там, с. 21.

²⁸ Пак там, с. 28.

²⁹ ЦДА, Ф. 117, оп. 50, а.е. 99, с. 10.

³⁰ Пак там, с. 9.

път могат да ѝ повярват“³¹. Премиерът Филип Димитров също така препоръчва при представянето на българската позиция да се изтъкват две неща – 1. непризнаването на Република Македония е способ войната да продължи на друго място; 2. България е надмогнала позицията си спрямо нея и след като е извървяла „своята част от пътя“, очаква македонците да „извървят своята“³². Председателят на БСП Жан Виденов от своя страна предлага веднага след ЕО България да признае републиките в пакет, каквото мнение застъпва президентът Желев, и да не бъде сред последните, които ще го направят, защото никой няма да я „оправдае“ в такъв случай³³. Единствено Филип Боков изказва противоположно мнение – че „не е изключено една бъдеща независима Македония да не бъде дружелюбно настроена към нас и да предяви териториални претенции“³⁴ – но така и не се стига до дискусия по този въпрос. С приключването на заседанието парламентът излиза във ваканция до 12 януари, като следващото заседание се насрочва за 15 януари 1992 г.

На 28 декември 1991 г. началникът на отдел „Първи – Балкански страни“ Любчо Трохаров приема в МВнР Крум Чушков и Георги Калаузанов, членове на ЦК на ВМРО-ДПМНЕ и представители на пробългарското крило в партията. Те прокарват тезата, че българската пасивност ще доведе до триумф на македонизма и ще създаде предпоставка за прехвърлянето му в Пиринска Македония. Освен това България ще загуби „шансове за реабилитация на българщината за много десетилетия напред“³⁵. Поради това те очакват по-осезаема външнополитическа активност от българска страна и пледират за: 1. дипломатическа подкрепа и навременно признаване на Република Македония; 2. финансова помощ за организиране на масови мероприятия на ВМРО-ДПМНЕ, 3. даване на убежище на 15 члена от българофилското крило за около месец; 4. предоставяне на „известно количество оръжие за лична защита“; 5. създаване на механизъм за доставка на българска литература и разширяване на обхвата на Радио-телевизионния център в Благоевград; 6. определяне на квота за студенти от Република Македония и улесняване на контактите чрез премахване на задължителната обмяна на 15 долара на границата. В края на срещата двамата споделят, че ако останат без помощ, ВМРО-ДПМНЕ ще имат само две възможности – „да срещнат сръбската армия с голи ръце или събрани

³¹ Пак там, с. 6.

³² Пак там, 8-9.

³³ Пак там, с. 15.

³⁴ Пак там, 24-25.

³⁵ АМВнР, оп. 48-3, а.е. 206, с. 1.

*няколкостотин хиляди да тръгнат като самуиловите войници да търсят убежище в България*³⁶.

По време на предизборната кампания към Желю Желев редовно се отправят питания за Югославия. Той разяснява българската позиция по въпроса, която стъпва върху принципите за правото на самоопределение и правото на обособяване в собствена държава. Според него федерацията се движи в посока ливански тип гражданска война, за което многократно е предупреждавал в разговорите си с Лорънс Игълбъргър, Ханс-Дитрих Геншер и други западни държавници. Желев отправя критики към Европейската общност за зараждащото се становище Република Македония да бъде призната по-късно от другите републики. За него това означава военните действия да се прехвърлят там и да вълечат и България по един или друг начин. Президентът обаче успокоява аудиторията, като пояснява че държавата се въздържа от намеса и дори не е повишена бойната готовност по границата³⁷.

В дадената на 6 януари пресконференция Стоян Ганев коментира, че България е за самоопределение на югославските републики, но тяхното признание няма да бъде едностранен акт. Той представя становището си по въпроса и пред Комисията по външна политика към Народното събрание на 7 януари. От изказването му става ясно, че на закрито заседание предишния ден правителството е формулирало позиция, според която трябва да се направи всичко възможно България да не се превърне в единствената държава, признала Република Македония³⁸.

В Скопие на 6 януари на заседание на Събранието е прието изменение на Конституцията. Промените са предложени от Владата на 26 декември 1991 г. Целта е чрез допълнителни уставни гаранции да се отстранят всички евентуални пречки пред признаването на страната. България оказва подкрепа на Скопие, като изпраща меморандум до Съвета за сигурност на ООН на 9 януари 1992 г.³⁹ В него се отбелязва, че в резултат на внесените конституционни поправки Република Македония вече отговаря на критериите на ЕО и в нейно отношение е необходимо да се прояви същия подход, както към Словения и Хърватия. Меморандумът завършва с предупреждение, че всяка отсрочка на нейното международно признаване няма да съдейства за стабилността на Балканите.

³⁶ Пак там, с. 2.

³⁷ Демокрация, бр. №3, 4.01.1992.

³⁸ **Ненов, Димитър**. Създаването на СДС..., с. 510.

³⁹ UNDOC S/23404, 09. 01. 1992.

На 10 януари португалският посланик в София Луиш Гонзага Ферейра вечеря с Филип Димитров. Българският премиер е заинтересован дали вече се дочува някаква информация за признаването на Република Македония. Той многократно заявява, че кабинетът ще действа, съобразявайки се с решението на Народното събрание – след като получи информация за решенията на Арбитражната комисия и заключенията в Брюксел ще информира парламента, за да чуе *„кое е най-удачното отношение за интересите на България“*⁴⁰. Посланикът му препоръчва България да действа *„крайно предпазливо, да не би някоя не съвсем уместна стъпка да причини повече щети“*. Филип Димитров отхвърля препоръката с думите, че в ЕО не бива да пренебрегват *„много силния вътрешен натиск“* да се изрази *„солидарност с Република Македония“*⁴¹.

Комисията Бадинтер на 11 януари излиза с Мнение № 6 за признаване на Социалистическа република Македония от Европейската общност и нейните държави-членки⁴². Нейното становище е готово още от предния ден, но заради гръцкия натиск към Скопие е отправено искане за допълнителна информация за отказ от неприятелска пропаганда⁴³. Мнението на комисията се състои три пункта. Според първия Република Македония изпълнява исканията от Насоките за признаване на новите държави от Източна Европа и от Съветския съюз и Декларацията за Югославия, приета от Съвета на Европейската общност на 16 декември 1991 г. Според втория пункт Република Македония е отхвърлила всички териториални претенции от всякакъв вид в недвусмислени заявления, обвързани с международното право, че употребата на името Македония не може да има за предпоставка каквато и да било териториална претенция спрямо друга държава. Според третия Република Македония е дала официални гаранции в съгласие с международното право да се въздържа както по принцип, така и въз основа на чл. 49 от своя Устав от каквато и да е неприятелска пропаганда срещу която и да е държава. Поради всичко това Арбитражната комисия препоръчва страната да бъде призната от ЕО за независима държава, тъй като отговаря на всички условия за това. По този начин е отхвърлено гръцкото твърдение, че името на републиката предполага някакви териториални претенции към Атина, а Комисията нанася удар върху гръцката позиция в спора.

⁴⁰ **Ферейра, Луиш Гонзага.** Революция на Изток. Един португалец в София. София, 1997, 429-430.

⁴¹ Пак там, 428-429.

⁴² International Legal Materials. Vol. 31, N 6, 1992, 1488-1526.

⁴³ **Димитров, Ангел.** Раждането на една нова държава. Република Македония между югославизма и национализма. София, 2011, с. 155.

Веднага след излизането на заключението на Арбитражната комисия президентът на Гърция Костас Караманлис изготвя послание до Хелмут Кол, Джулиано Андреоти и Франсоа Митеран, което е изпратено на 12 януари. В него се настоява на Гърция да се окаже солидарност и подкрепа, като ЕО се придържа към взетите на 16 декември решения и откаже да признае Република Македония⁴⁴. Гръцка военна делегация пък заминава на двудневно посещение в България на 12-13 януари 1992 г. Подписан е „План за военно сътрудничество“ от началниците на генералните щабове на двете страни. Гостите предупреждават за опасностите за сигурността при едно евентуално признаване на Скопие, тъй като очакват да се стигне до въоръжен конфликт между него и Белград, съпроводен от партизански и терористични действия в съседните страни. Раздразнен Луджев заявява, че е професионално запознат с балканската история и не вижда възможност за сбъждане на подобна прогноза⁴⁵. Според гръцките медии Скопие е сериозен трън в двустранните отношения. Започват лавинообразно да се оформят антибългарски настроения, а политическите оценки са крайно негативни спрямо българската позиция⁴⁶.

През това време Стоян Ганев заминава за Германия. Там той уверява, че България няма териториални претенции и признава правото на самоопределение на Република Македония. Министърът остава в Бон в очакване на решението на Общността⁴⁷. На 14 се провежда заседание на Комисията по външна политика в Народното събрание. Тъй като Стоян Ганев е в чужбина, вместо него докладва заместникът му Стефан Тафров. Той съобщава, че има неофициална информация, че страните-членки на ЕО ще признаят Словения, а за останалите републики всяка страна ще действа по свое усмотрение. Според него *„българската дипломация е единствената, която „пледира“... македонската кауза пред Европа“* и ако иска да обере плодовете от тази дейност България не трябва да допуска да бъде изпреварена от други страни при признаването. Заместник-министърът твърди още, че признаването е начин да се спре една евентуална агресия срещу Скопие и уведомява, че Филип Димитров е изпратил писмо до 12-те премиери на страните-членки на ЕО с призив да признаят Република Македония⁴⁸. Срещата завършва с решение работна група в състав Аспарух Панов, Юнал Лютфи и Филип Боков да изработи проект на становище на комисията по въпроса, което да бъде

⁴⁴ Христакудис, Апостолос. *Балканската политика на Гърция...*, с. 207.

⁴⁵ Луджев, Димитър. *Преходно време...*, с. 32.

⁴⁶ Ф. 117, оп. 50, а.е. 101, с. 8.

⁴⁷ Банчев, Бисер. *България и Югославската криза...*, 97-98.

⁴⁸ Ненов, Димитър. *Създаването на СДС...*, 510-511.

огласено на заседанието на следващия ден, когато следва да се излезе с окончателен текст⁴⁹.

На 15 януари 1992 г. в 15:00 Министерски съвет се събира на заседание, а в 15:15 часа започва съвместно заседание на Комисията по външна политика и Комисията по национална сигурност към Народното събрание. То е свикано по молба на кабинета, за да се изработи становище, с което да се даде мандат на правителството да вземе решение по въпроса с признаването на югославските републики. Подготвеният от Аспарух Панов и Филип Боков проект препоръчва на правителството да признае независимостта на републиките Словения, Хърватия, Република Македония и Босна и Херцеговина. Позицията почива върху решението на Арбитражната комисия от 14 януари и критериите на Европейската общност, възприети на 16 декември 1991 г. Според текста с едновременното признаване България потвърждава стремежа си да подкрепя демократичния процес, мира и стабилността на Балканите в съответствие с принципите на Заключителния акт от Хелзинки и Парижката харта за нова Европа⁵⁰.

По време на заседанието Александър Йорданов излиза да проведе разговор с Бон, в който външният министър му съобщава, че колегата му Геншер съветва България да не избързва, тъй като Република Македония ще бъде призната на *„един по-късен етап“* от ЕО. Ганев приема поканата да информира още същата вечер двете комисии и е готов да отиде от летището директно в Народното събрание, но държи *„да не се взима никакво решение“* до пристигането му⁵¹. Накрая болшинството от присъстващите депутати отказва да излезе със становище и настоява първо да бъде изслушан външният министър. Решено е да се изчака връщането на външния министър в страната.

В четири следобед заместник министър Тафров за шести път се обажда на португалския посланик Луиш Гонзага Ферейра, който му съобщава, че Европейската общност е решила, *„макар Македония да отговаря на критериите... да признае Словения и Хърватска“*. Той *„живо“* му препоръчва да предаде на министър-председателя, че е *„съвсем разумно и дори необходимо да се изчакат текстовете на комисията Бадинтер и на Съвета на министрите на Дванайсетте“*⁵². На успоредно течащото заседание на Министерски съвет Тафров съобщава за решението на комисията Бадинтер да препоръча да се признаят Словения и Република Македония,

⁴⁹ ЦДА, Ф. 117, оп. 50, а.е. 101, 1-2.

⁵⁰ Пак там, с. 4.

⁵¹ Пак там, 25-26.

⁵² **Ферейра**, Луиш Гонзага. **Революция на Изток...**, с. 432.

като изпълняващи критериите, и вероятността външните министри на Общността да признаят „най-малкото Словения и Хърватска“ в Лисабон⁵³.

Заседанието на Министерски съвет е прекъснато след като президентът Желев свиква Консултативния съвет за национална сигурност. Докладвана е телеграмата на министър Ганев и позицията на Ханс-Дитрих Геншер, отразена в нея – Германия няма да признае независимостта на Република Македония, нито другите страни от Европейската общност, а българската позиция на въздържаност се оценява като „стабилизиращ фактор на Балканите“⁵⁴. Телеграмата завършва с няколко препоръки на външния министър. Той пише, че счита всяка прибързаност за излишна и предлага да се проведе заседание на Министерски съвет и на комисиите на 16 януари, след като се получи и обобща цялата налична информация⁵⁵. Тафров коментира информацията с думите, че най-вероятно е била сключена сделка между Германия и Гърция по време на посещението на Константинос Мицотакис в Бон Атина да признае Словения и Хърватия, а в замяна да се отложи признаването на Република Македония. Заместник-външният министър страстно убеждава министрите да признаят Република Македония, защото ефектът сред нейното население ще бъде неоценим, а подобен уникален шанс България няма да получи в близко време. Според Димитър Луджев Тафров несъмнено е убедителен в доводите си, но личи, че се опитва да угоди на президента и премиера и „докарва вода от девет дерета“⁵⁶. Консултативният съвет приключва с изслушването на всички становища.

Веднага след срещата при президента започва заседание на Министерски съвет. По време на обсъжданията никой не се противопоставя на признаването, но и не се застъпва за действия без отлагане⁵⁷. Премиерът и подкрепящите го политици успяват да убедят Министерски съвет да се признае Република Македония. Така Филип Димитров е упълномощен да вземе решение кога да се съобщи за признаването на четирите югославски републики⁵⁸. Зам.-външният министър Тафров е изпратен да подготви Желю Желев за изявлението, което трябва да направи в подкрепа на правителственото решение. През това време в кабинета на министър-председателя се формира група, която издига идеята да не се обявява признаването, а да се изчака

⁵³ **Тафров, Стефан.** Как признахме Македония и отворихме европейски път на България. <http://dsb.bg/bg/blogs/article/3078> (посетен: 06.12.2020).

⁵⁴ **Ненов, Д.** Създаването на СДС..., с. 512.

⁵⁵ **Луджев, Д.** Преходно време..., с. 77.

⁵⁶ Пак там, с. 78.

⁵⁷ **Василев, Йордан.** Как България призна Македония.

<http://www.segabg.com/article.php?issueid=1600§ionid=5&id=00005> (посетен: 06.12.2020).

⁵⁸ **Тафров, Стефан.** Как признахме Македония..., <http://dsb.bg/bg/blogs/article/3078>.

връщането на Стефан Савов и Стоян Ганев и вече след одобрение на Комисията по външна политика и Комисията по национална сигурност на НС да се оповести решението. По спомени на Филип Димитров в тази група влизат Димитър Луджев, Иван Костов и Никола Карадимов. Около тяхната позиция накрая се формира мнозинство. Това принуждава премиера да вземе решение сам да обяви признаването, за което е подкрепен от Йордан Соколов и Константин Мишев. За това натежават следните фактори:

1. Опасността Република Македония да стане обект на агресия от страна на Слободан Милошевич;
2. Опасността България да бъде залята от бежанска вълна.
3. Опасността вътре в България да се стигне до подклаждането на патриотарски амбиции и изблици;

Съществува и възможността *„екстремното и припряно признаване на независимостта на Македония“* да е продиктувано от президентските избори. Резултатите от първия тур, проведен на 12 януари 1992 г., са разочароващи за СДС, тъй като Желю Желев трябва да се яви на балотаж на 19 януари. Поради тази причина между двата тура българското правителство признава Република Македония, за да *„осигури на Желев т.нар. националистически вот“*⁵⁹.

Филип Димитров най-напред се обажда на Желю Желев да го извести, че вече може да направи изявление, защото той поема отговорността и *„признаването на Република Македония ще бъде обявено в следващите 15 минути“*. Президентът искрено го поздравява за решението и това по думите на Димитров се превръща в *„най-любовния“* им момент⁶⁰. Заседанието на Народното събрание е прекъснато, за да може Филип Димитров в 19:50 да вземе думата и от трибуната да обяви, че правителството *„признава републиките в бивша Югославия - Словения, Македония, Хърватско и Босна и Херцеговина“* за независими държави. Премиерът определя този акт като *„израз на желанието ни за установяване на мира и сътрудничеството на Балканите и в Европа, а и навсякъде по света“* и е убеден, че той ще бъде разбран именно като такъв.

Пръв Филип Боков иска думата от името на БСП. Според него правителственото решение е било *„неизбежно“*, но споровете в Комисията по национална сигурност и Комисията по външна политика *„кога да стане признаването“* са били пренебрегнати

⁵⁹ Узунов, Красимир. Бедни, бедни Македонски..., <http://www.focus-news.net/opinion/0000/00/00/23540/> (посетен: 06.12.2002).

⁶⁰ Червенкова, Копринка. Филип Димитров за фалстарта..., <http://kultura.bg/bg/article/view/16738>.

от кабинета. В заключение Филип Боков коментира, че се надява решението на правителството да не предизвика неблагоприятни последици за *„хората в Македония, с които ние сме кръвно свързани“*, да не усложни международното положение на България и наистина да бъде стъпка към укрепване на разбирателството и демократичните процеси на Балканите, а не обратното. След него думата взема Александър Йорданов в качеството му на председател на парламентарната група на СДС. Според него по този начин България прави *„стъпка на развитие на своето отношение към нашите братя българи в Република Македония“*, като *„има достойнството първа ясно да заяви принципите на независимостта, свободата и законността“*. Последен от името на парламентарната група на ДПС взема думата Иван Палчев, който определя признаването за *„исторически акт“*. От името на своята партия той приветства Министерски съвет за това, че *„най-после имаме едно правителство на действието, което поема своите отговорности пред нацията и пред света“*⁶¹. Същата вечер президентът Желев прави обръщение към нацията по БНТ⁶². Той обявява признаването на републиките с думите, че това решение е *„израз на принципната политика на България, която зачита правото на свободното и демократично самоопределение на всички народи, включително до създаването на самостоятелни и независими държави“*. В заключение той споделя уверението си, че правителственото решение ще бъде подкрепено от *„целия български народ и всички политически сили“*.

Към 20 часа на летище София каца Стоян Ганев. Пред журналистите той внася корекция в правителственото решение като посочва, че дипломатически отношения с Република Македония трябва да се установят след като Европейската общност и някои от нейните членки го сторят⁶³. След това обаче се отправя към Министерски съвет, където вдига огромен скандал в кабинета на Филип Димитров и иска Тафров да бъде незабавно уволнен. За да не се разклати кабинетът оставката на зам.-министъра е взета, а Филип Димитров се заканва, че това е последното, пред което отстъпва на външния си министър.

Реакциите навън варират според интересите на страните. Гърция реагира остро и обявява, че въпреки изричните обещания, които е дала, България с решението си *„излага на опасност стабилността и сигурността в чувствителния балкански регион“*. Освен това външният министър Андонис Самарас изпраца на 17 януари 1992 г.

⁶¹ Стенографски дневници, XXXVI ОНС, 28 заседание, 15.01.1992, 29-31.

⁶² **Желев, Желю.** Обръщения на президента към народа и парламента. Пловдив, 1996, с. 95.

⁶³ **Ферейра, Луиш Гонзага.** Революция на Изток..., с. 433.

специално писмо до колегите си от ЕО⁶⁴. В него като най-опасна за бъдещето изрично е посочена перспективата от *„съживяване на българския национализъм сред славянското население на Скопие“*. След като прави уговорката, че за период от 45 години *„българската националност беше нелегална и нейните поддръжници се преследваха“*, гръцкият външен министър предвижда *„неизбежен“* сблъсък *„между „македонистите“ и поддръжниците на България“*, ако *„София поеме ролята на „голям брат“⁶⁵*.

Друга опасност, формулирана в писмото, акцентира върху факта, че Република Македония е *„икономически нежизнено и с вътрешен национален антагонизъм държавно образувание“*, обградено от конкуриращи се *„покровители“* и *„поддръжници“*. Следователно новата държава ще бъде удобна за манипулиране от великите сили и в резултат може да се отвори *„кутията на Пандора с балкански интриги“*, която да доведе до *„сблъсък в целия район на Балканите“* и да стане *„главен дестабилизиращ фактор за цяла Европа“*. Рецептата за справяне с този проблем на Самарас се състои пълно зачитане на условията на 12-те, поставени в Декларацията за Югославия, от страна на Скопие⁶⁶.

Негативна реакция демонстрира и Белград. Министерството на външните работи на Сърбия на 17 януари връчва протестна нота на българския посланик Марко Марков в която се изразява съжаление и енергичен протест, а признаването на четирите югославски републики е определено като *„фрапантно нарушение на Хартата на ООН и други международни документи“*. България се обвинява в предприемането на стъпки, които рушат българо-югославските отношения и в патернализъм по отношение на Република Македония⁶⁷. Турция и Италия обаче не са против признаването. Парадоксален в случая е фактът, че в Скопие то е посрещнато изненадващо хладно от Събранието, като единствена ВМРО-ДПМНЕ акламира акта на българското правителство. Все пак в публикуваните на 17 януари отзиви на македонските граждани личи радостта от съседската подкрепа и фактът, че страната е успяла да премине *„теста за международно признаване“⁶⁸*. Чак на 20 януари правителството на Република Македония решава да поздрави България за взетото решение и да поиска дипломатически отношения. Това става след заседание на правителството, на което е

⁶⁴ АМВнР, оп. 49-1, а.е. 89, с. 17.

⁶⁵ Пак там, с. 19.

⁶⁶ Пак там, с. 20.

⁶⁷ Демокрация, бр. №15, 18.01.1992, с. 5.

⁶⁸ **Димитров, Ангел.** Раждането на една нова държава..., 158-160.

възложено на републиканското външно министерство да предприеме необходимите стъпки за установяване на дипломатически отношения между двете страни⁶⁹.

България обаче не бърза да установи дипломатически отношения със Скопие. Външният министър категорично заявява в интервю за в. „Демокрация“, че размяната на посланици е *„втора фаза на признаването, която предстои, но... зависи от някои предпоставки“* – на първо място от признаването на републиката от Европейската общност, за да не остане България извън общеевропейския процес. Запитан дали предвижда контакти с македонските си колеги, Стоян Ганев дава да се разбере, че смята преди да посети Скопие да изчака времето, когато *„ще сме изяснили отношенията, въпросите за отказ от териториални претенции, за несъществуващи в други държави малцинства“*⁷⁰.

В мемоарите си Киро Глигоров коментира, че българското правителство мъдро е формулирало съобщението за признаването, говорейки че признава реалностите, но избягвайки да каже, че Република Македония е държава на македонския народ. Той признава, че в крайна сметка в международните отношения не се признават нации, а държави, но не пропуска да обвини България в користни цели и половинчато признаване, заради това, че не установява дипломатически отношения на ниво посланици веднага след 15 януари⁷¹.

България продължава да подкрепя младата република. На 26 януари Филип Димитров обсъжда с албанския външен министър признаването на югославските републики, а на 27 януари на срещата на СССЕ в Прага българската страна заема позицията, че Югославия е вече бивша държава⁷². Усилия за признаването на страната полага и президентът Желев. По време на Световния икономически форум в Давос на 31 януари той сондира мнението на Турция по отношение признаването на Република Македония и излага принципните съображения, поради които България е предприела тази стъпка⁷³. Желев настоява също така пред президентите на Словения и Хърватия Милан Кучан и Франьо Туджман да признаят своята съседка. Същият въпрос е поставен и на президента на Беларус. В разговора си с Мицотакис и Самарас българският президент се спира подробно върху аргументите на Атина за Република Македония: 1. Македония е древногръцко наименование; 2. Македония е географско понятие; 3. Няма македонска нация; и обяснява, че България ги споделя напълно, но не разбира по силата

⁶⁹ Демокрация, бр. №17, 21.01.1992, с. 1.

⁷⁰ Демокрация, бр. №34, 10.02.1992, с. 6.

⁷¹ Глигоров, Киро. Македонија..., 435-436.

⁷² Банчев, Бисер. България и Югославската криза..., с. 105.

⁷³ Желев, Желю. В голямата политика..., с. 159.

на каква логика Атина „отрича правото на един народ или едно население (не знам как би могло да бъде наречено това) да определи своята самостоятелна, суверенна държава и да я назова Македония“. Гръцкият отговор е, че този въпрос следва допълнително да се реши, но те смятат, че трябва да се сложи прилагателно като „Славянска република Македония“⁷⁴.

На 13 февруари се провежда съвместно заседание на Комисията по външна политика и Комисията по национална сигурност към НС с участието на президента Желев, премиера Димитров, външният министър Стоян Ганев и министърът на националната отбрана Димитър Луджев, на което се обсъждат положението на Балканите и националните интереси на България⁷⁵. Президентът предлага да се преодолее пасивността в отношенията с Република Македония, като се сключи културна спогодба и се увеличи икономическото общуване между двете страни. Според него „по-елегантно и по-добро решение на националните въпроси на България от това, не е възможно“⁷⁶.

В своето изказване Стоян Ганев е категоричен по въпроса, че България не само не може да признае, „то не съществува обективно – понятието „македонска нация“. Освен това не може да се признае „като някакъв факт, напротив, съществуването на малцинства, свързани с македонската държава в Пиринска Македония“. Външният министър уведомява двете комисии за проведен разговор в Прага с македонския му колега Малевски в кулоарите на Конференцията за сигурност и сътрудничество в Европа. На директния му въпрос за македонската позиция по отношение на малцинствата отговорът на Малевски е бил „ще видим как хората ще се определят в следващите месеци и години“. Ганев отново повтаря, че за установяване на дипломатически отношения между двете държави трябва да се реши проблема с териториалните претенции, тъй като „форма на териториални претенции... е и говоренето за съществуването на някакво македонско малцинство в Пиринска Македония“. Според него са необходими контакти с представителите на Република Македония, в това число и с опозицията. Те трябва да послужат както да се изясни българската позиция, така и да се изясни „позицията на ръководството на Република Македония по тези въпрос, които за България имат огромно значение“⁷⁷.

⁷⁴ Пак там, 7-8 .

⁷⁵ ЦДА, Ф. 117, оп. 50. а.е. 104.

⁷⁶ Пак там, с. 9.

⁷⁷ Пак там, 15-16.

Скоро след това Любчо Георгиевски и Доста Димовска от ВМРО-ДПМНЕ правят посещение в България по покана на „Отечествен вестник“. С тях се срещат Блага Димитрова, Филип Димитров, Стефан Тафров и Иван Куртев, главен секретар на СДС. Пред пресата Георгиевски обвинява властта в Скопие, че издига препятствия пред сътрудничеството между двете страни, тъй като се е „сдушила“ със Сърбия. Лидерът на ВМРО определя като основна цел на своята партия събарянето на неокомунизма, за да стане държавата му истински независима⁷⁸.

Стоян Ганев заминава за Белград на 25 февруари на двудневно посещение. То се осъществява по покана на сръбския външен министър Владислав Йованович. На всичките си срещи българският външен министър изтъква, че България зачита съществуващите граници, няма териториални претенции и уважава правото на тези народи, които искат да напуснат федерацията, а също и на тези, които искат да останат в нея. Поради това позицията ѝ се базира на съществуващите реалности. Установяването на дипломатически отношения с новите републики от българска страна се обвързва с *„определено поведение и гаранциите на съответните правителства за отказ от каквито и да е форми на териториални претенции“*⁷⁹. Колегата му Йованович застава на противоположни позиции по въпроса с признаването на независимостта на югославските републики. По отношение на Република Македония Йованович изказва възмущение, че е било взето *„решение за отцепление без договор с албанската и сръбската общности“*. Особено остри критики отправя към България, чийто *„нещастен ход, направен бързо и провокативно“* предизвикал изненада в Белград. Според него подобно действие е било *„напълно непотребно“* и Сърбия го оценява като *„удар с нож в гърба“*. Останалата част от изложението му е посветена на стремежа на Сърбия да реконструира Югославия, към която *„трябва да се присъединят Босна и Македония“*. Изложението му завършва с обосновката, че *„Македония не може да нарушава стратегическия баланс на Балканите и да засяга интересите на другите съседни страни“*⁸⁰. Въпреки на моменти острия тон, посещението позволява на двете страни да изложат позициите си и заема важно място в поддържането на диалога между тях. От Сърбия българският външен министър заминава за Република Македония на 27 февруари 1992 г. на работно посещение по покана на колегата си Денко Малески. По време на разговорите Стоян Ганев дава да се разбере, че признаването означава *„фактическо зачитане на териториалното статукво и границите на*

⁷⁸ **Ферейра, Луиш Гонзага.** Революция на Изток..., 438-439.

⁷⁹ АМВНР, оп.49-1, а.е. 47, с. 9.

⁸⁰ Пак там, с. 10.

Балканите“. За него установяването на дипломатически отношения е втора фаза на този процес, към която трябва да се пристъпи *„след отклоняване на всякакви въпросителни, неясноти или двусмислия в отношенията“*. Ганев държи да отбележи, че България не желае да изгражда специални отношения със Скопие, но е готова за равноправно, партньорско и добросъседско сътрудничество. Той специално пояснява, че София няма намерение да се намесва във вътрешните работи на своята съседка и да се грижи за малцинство на нейна територия, като очаква реципрочни действия. Президентът Киро Глигоров благодари от името на македонското ръководство за признаването, но е на мнение, че то има смисъл само, ако се установят и дипломатически отношения. Той също счита, че отношенията между България и Република Македония не трябва да бъдат специални, а историята трябва да се остави настрана, тъй като не може да се поставят на една плоскост междудържавните отношения и националния въпрос.

През това време Атина развива трескава дипломатическа дейност. Тя успява да се наложи над съюзниците си и на 13 март Европейският парламент приема, че Република Македония трябва да формулира запазване на границите. Исканията на Гърция се състоят от три точки: 1. Скопие да декларира, че няма териториални претенции; 2. да не води враждебна пропаганда; 3. да смени името си. На 14 февруари в Солун едномилионен общомакедонски митинг се обявява в подкрепа на правителството. Продължава и конфронтацията на границата, която тече от 7 януари 1992 г., когато в пристанище Патрас е блокирано телекомуникационно оборудване от Словения за Република Македония. Скоро то обхваща всички европейски превози с местоназначение бившата югославска република. От македонските превозвачи се изисква да сменят имената на транспортните предприятия и застрахователните компании, ако те съдържат името Македония, да представят допълнителни документи и дори да подписват специални декларации, като условие за преминаване на границата. На гражданите пък се отказват визи или се изисква да обявят значителни суми във валута, за да влязат на гръцка територия⁸¹. Гърция дори се заема да следи дали Република Македония ще участва официално на Международния пролетен панаир в Пловдив и информира неофициално българската страна, че ако това стане, няма да участва⁸².

⁸¹ АМВНР, оп. 49-1, а.е. 16, 2-3.

⁸² АМВНР, оп. 49-1, а.е. 88, 1-3.

На 6 април в Люксембург се провежда редовната месечна среща на Съвета на външните министри на ЕО. На нея се взима решение на 7 април Босна и Херцеговина да бъде призната за независима държава и се отлага за май въпросът за Република Македония. Българският президент на 8 април излиза с декларация, в която призовава Европейската общност да я признае в *„името на справедливостта, мира и сигурността“*⁸³. От своя страна правителството на Филип Димитров на 10 април подкрепя позицията на президента по югославката криза с изявление, което е внесено и в ООН. В него се изказва удовлетворение от признаването на Босна и Херцеговина и убеждение, че скорошното урегулиране на проблема, свързан с Република Македония, ще има първостепенно значение за стабилността в Европа⁸⁴.

По време на неформалната среща на външните министри на ЕО в Гимараеш на 2 май 1992 г. е приета Декларация по Бивша югославска република Македония във връзка с нейното желание да бъде призната за независима държава⁸⁵. От нея става ясно, че държавите-членки са готови да я признаят в настоящите ѝ граници, но под име, което да бъде прието от всички засегнати страни.

В шифрограма от българското посолство в Белград, изпратена на 21 май, се анализират действията на македонското ръководство по спора с Гърция за името на републиката. От посолството отчитат, че президентът Глигоров търси опора в тезите, че страната му не може да се откаже от името си и е заплашена от апетитите на своите съседи, поради което трябва да бъде призната. Според българския екип в Белград не съществува опасност от мащабна сръбска, албанска или гръцка интервенция. Те преценяват като основна причина за твърдото отстояване на името Македония *„непреодоляната „криза на националната самоличност“ на републиката“*⁸⁶.

На 30 май 1992 г. македонският външен министър Денко Малески прави посещение в София по покана на колегата си Стоян Ганев. Основният акцент в изложението на българския министър е острата критика към македонската конституция и по-специално чл. 49. Ганев открито заявява, че не може наличието на малцинство в дадена държава да се предопределя с конституционна норма на страна, тъй като националната принадлежност е въпрос на самоопределение. Той напомня, че България първа е признала суверенитета на Република Македония и желае между двете страни да се установят *„нормални отношения, освободени от каквито и да е претенции“*.

⁸³ **Желев, Желю.** Обръщания на президента..., 104-105.

⁸⁴ UNDOC A/47/163, 16.IV.1992.

⁸⁵ **Hill, Christopher** (ed.). European Foreign Policy. Key Documents. London, 2000, p. 376.

⁸⁶ ЦДА, Ф. 1512, а.е. 358, 13-14.

Втората критика на министър Ганев е по повод публикациите с антибългарски характер в официалните средства за информация в страната. Акцентира се, че те представят България като враг и насаждат фобия. По негово мнение преустановяването на тази практика ще спомогне за добрите отношения между двете държави⁸⁷.

Денко Малески защитава декларираната в конституцията грижа за малцинствата с аргумента, че по този начин се защитава правото на всеки да се определя такъв, какъвто се чувства, без това да се счита за вмешателство във вътрешните работи на другата страна. Веднага след това обаче привежда пример със сепаратистката организация ОМО „Илинден“, чийто представители на среща с него били помолили за подкрепа и предявили искане да се уважават принципите на демокрацията и да се създадат условия за самоизява в България. Македонският външен министър изказва мнение, че журналистите пишат така, както чувстват нещата, без да следват указания. Срещата завършва с размяна на проекти за търговска спогодба, като от страна на гостите е предаден и проект на спогодба за регулиране на движението на крайграничното население в пограничната зона⁸⁸.

На 30 май Съветът за сигурност на ООН приема резолюция 757 с която постановява понижаване на нивото на дипломатическите и консулските учреждения и налага забрана на всякакви стопански, научни, технически, културни и спортни контакти със Съюзна република Югославия (Сърбия и Черна Гора). Това позволява на министър Стоян Ганев да освободи от длъжност посланик Марков, който е извикан още на 17 май за консултации в София. Вбесен, че посланикът му предлага да установи дипломатически отношения с „македонските комунисти“, той му иска оставката⁸⁹. След като президентът Желев отказва да приеме оставката на посланика с думите, че той го е изпратил в Белград и съответно има право лично да оценява работата му, поредният разнобой между водещите мъже в държавата става факт.

От 27 до 28 юни в Лисабон заседава Европейският съвет на ЕС. Той приема Декларация по бивша Югославия⁹⁰, в която потвърждава решението от срещата в Гимараеш през май 1992 г. – БЮРМ ще бъде призната за независима държава в настоящите си граници под име, което не съдържа в себе си термина Македония. Правителството на Република Македония на извънредно заседание същия ден приема декларация, с която отхвърля Лисабонската декларация на ЕС. Това става и повод за вот

⁸⁷ АМВнР, оп. 49-1, а.е.269, 12-13.

⁸⁸ Пак там, с.14.

⁸⁹ Марков, М. Задбалканско..., с. 10.

⁹⁰ Bulletin of the European Communities, N 6, 1992, p. 22.

на недоверие към правителството, който довежда до неговото слизание от власт⁹¹. Два дни по-късно, на 30 юни 1992 г. македонският президент се обръща с писмо до генералния секретар Бутрос Бутрос Гали, в което моли Република Македония да бъде приета за член на ООН, тъй като приема документите на организацията и изпълнява условията за прием в нея.

Делегация на Комисията по външна политика при Народното събрание заминава на посещение в Република Македония в периода 4-7 юли 1992 г. В състава ѝ влизат Иван Куртев и Петър Тодоров от СДС, Николай Добрев и Елена Поптодорова от БСП, както и Емил Бучков от ДПС. Те осъществяват първия парламентарен контакт между двете страни след обявяването на македонската независимост. В Скопие са посрещнати от председателя на Комисията за международно сътрудничество и отношения с чужбина Бранко Цървенковски. В изложението си той настоява възможно най-скоро да се установят дипломатически отношения и подчертава, че Република Македония се надява на помощ от България⁹². Изразено е желание за широко сближаване между двете страни и създаване на Балкани без граници. Българската делегация провежда среща и с подпредседателя на Събранието Киро Поповски, където обстойно се обсъжда същия въпрос. Това кара Иван Куртев да обясни на домакините, че България е „твърдо „за“ установяване на дипломатически отношения“, но „има неща, които смущават“ и на първо място това са „антибългарските писания в СМИ и член 49 от конституцията им“. Полученият отговор е съставен от общи декларативни фрази, че те нямат териториални претенции и че България също се грижи за сънародниците си зад граница. След края на срещата в коридора делегацията е срещната „непринудено“ от председателя на Събранието Стоян Андов, който отправя покана Стефан Савов да посети официално Македония. Предадени са му поздравии от Савов и устна покана да посети България⁹³.

На 21 юли Филип Димитров, придружен от съветниците си Алекс Алексиев и Константин Мишев, е на вечеря, дадена от американския дипломат Дъглас Смит в резиденцията му. Там той е потърсен по телефона от министъра на търговията Александър Праматарски, който му съобщава, че ще замине за Република Македония. Там освен по търговски въпроси той очаква да се проведе дискусия за евентуални доставки на българско оръжие за Скопие. Този въпрос всъщност е поставян многократно по различни канали от македонска страна и дори е обсъждан на

⁹¹ Виж Глигоров, Киро. *Македонија...*, 307-309.

⁹² АМВНР, оп. 49-1, а.е. 270, 4-5.

⁹³ Пак там, с. 8.

правителствено ниво. Тъй като над Република Македония тежи наложеното ембарго, а България води преговори за асоцииране към Европейската общност и международните финансови институции, е направен изводът, че продажбата на оръжие ще бъде изключително опасна. Затова Филип Димитров директно заявява на Праматарски, че при това положение категорично не трябва да заминава за Скопие. Министърът му опонира, че македонците ще се разсърдят и това ще доведе до влошаване на двустранните отношения. Тогава премиерът решава да изпрати в Република Македония на 22 юли своя съветник Константин Мишев, а формалният повод за посещението му да бъде предстоящото тържествено откриване на язовира „Ататюрк“, за което и Филип Димитров, и Киро Глигоров са официално поканени от Сюлейман Демирел. Мишев е инструктиран „да отклони всякакви възможни разговори за доставка на оръжие“, което и прави преди на 24 юли да се върне в България⁹⁴.

На 3 август в България пристига руският президент Борис Елцин. По време на посещението е предвидено да се подпишат междудържавен договор, споразумения в областта на икономиката, леката промишленост, селското стопанство, търговията, транспорта и военнотехническото сътрудничество. В официалната руска делегация влизат премиерът В. Черномирдин, външният министър А. Козирев, военният П. Грачев, министърът на промишлеността А. Титкин и др.⁹⁵ На следващия ден по време на официалните дискусии Елцин обявява, че желае да координира действията си с България по отношение на Югославия. Той чистосърдечно признава, че страната му действа чрез ООН и поддържа позицията на САЩ. Руският президент също така обещава да признае Република Македония⁹⁶. Елцин извиква външния си министър и иска от него да напише въпросния указ. Козирев първо се оправдава с реакцията на гърците, които ще се „разсърдят“, а после уведомява руския президент, че печатът е останал в самолета. Тогава Елцин казва на Желев, че пред медиите ще обяви официалното признаване на Република Македония от Русия, а 10 минути след излитането на самолета указът ще бъде подписан и българската страна ще бъде уведомена за това по радиото, както и става⁹⁷.

За значимостта на случилото се е особено показателна острата гръцка реакция, която определя руската постъпка като „неприятелски акт“. В гръцкия печат признаването на Скопие от руска страна се анализира като опит на Москва да се намеси

⁹⁴ **Ненов, Димитър.** Създаването на СДС..., 703-704.

⁹⁵ ЦДА, Ф. 1512, оп. 1. а.е. 564, с. 15.

⁹⁶ Пак там, с. 19.

⁹⁷ **Zhelev, Zhelyu.** *Macedonia Today and the Future of Macedonia: Crossroads – The Macedonian Foreign Policy Journal*, issue: 01/2006, pp. 39-40.

наново в балканските дела, и то в полза на България. От тримесечния преглед на гръцкия печат за периода юли-септември 1992 г., направен от българското посолство в Атина, се вижда, че в медиите там тече пропагандна кампания, която обвинява България и Албания, че се стремят да си поделят Република Македония и така застрашават гръцката сигурност. Внушава се, че военният конфликт ще се разшири към Косово и Скопие и ще доведе до военна намеса на София и Тирана в него⁹⁸.

Без да се коментира обстоятелствено в медиите, след Елцин, в България пристига македонският президент Киро Глигоров за среща с Желю Желев в Бургас на 12 август 1992 г. Срещата се състои по негово искане. Той пристига с делегация в състав Денко Малески, външен министър, С. Османли, президентски съветник, Н. Тодорчевски, помощник външен министър. От българска страна в разговорите участват министрите Стоян Ганев, Александър Праматарски и Румен Биков, както и началникът на кабинета на президента Алексей Алексеев. В началото на разговора Киро Глигоров изразява благодарност за това, че България първа е признала независимостта на Република Македония и за подкрепата, която ѝ оказва в международен план. След това се спира на опасността от разширяване на войната в Босна с думите, че ръководството на републиката е *„сериозно загрижено за обстановката и желае да се консултира с българската страна“*. Отделено е внимание на настоящите поводи за притеснение – нуждата от постигане на независимост, която да сложи край на *„всякакви аспирации“*, запазването на името, за да не се превърне републиката в „Южна Сърбия“ и съмнителния успех на Лондонската конференция⁹⁹.

В отговор президентът Желев се спира на несправедливото отношение на ЕО към Република Македония, но след това обаче изказва изключително остра критика по адрес на чл. 49 от македонската конституция с думите, че той *„обслужва обективно позицията на Гърция“*, защото *„не трябва държавите да определят какви малцинства живеят на територията на други държави“*. Президентът е също толкова критичен и по отношение на антибългарската кампания в страната и ясно изразява своето недоволство от този факт. За него сръбската и гръцката пропаганда са обясними, но не и тази в Скопие, защото България не води двойствена политика и няма никакви аспирации. Предложенията на Желев за развитието на двустранните отношения включват откриването на генерални консулства, междудържавен договор за приятелство и сътрудничество или декларация, договорноправна основа за

⁹⁸ АМВНР, оп. 49-1, а.е. 89, 32-33.

⁹⁹ АМВНР, оп. 49-1, а.е. 268, 4-5.

икономическо сътрудничество, откриване на културно-информационни центрове, свободен внос и продажба на вестници и свободно движение на хора, стоки и услуги през общата граница. Стоян Ганев се включва с обосновката, че България е готова да установи пълни дипломатически отношения стига да се подпише договор или декларация с *„текстове, които премахват всякакви недоразумения“*¹⁰⁰.

Киро Глигоров обявява, че от македонска страна биха подписали с „добра воля“ договор за приятелство и предлага България да изготви своя проект за него. Коментирайки чл. 49, той обяснява, че текстът в него *„не може да бъде променен от сегашния парламент“*, а ако България постави въпроса ултимативно, ще се окаже на позициите на Гърция. Според него членът *„не може да бъде никаква пречка за развитие на отношенията“*. По отношение на антибългарската пропагандата Глигоров е категоричен, че официалната политика не подкрепя нищо подобно, но пък антимакедонска пропаганда има в българските медии. Все пак съобщава, че са били взети мерки за отзоваване на досегашния кореспондент на в. „Нова Македония“ заради *„недоброжелателни кореспонденции“*. В края на изложението си македонският президент подчертава, че *„те ще бъдат благодарни, ако Република България се ангажира и в бъдеще за признаване на независимостта на Република Македония“*¹⁰¹.

Желю Желев одобрява предложенията на Киро Глигоров и е постигнато взаимно съгласие координацията по сътрудничеството да се поеме от външните министерства. На база договореностите българската страна се заема да изготви проекти за съвместни документи – договор за приятелство, консулска спогодба, споразумение за крайгранично сътрудничество, търговска и финансови спогодби и др. Срещата продължава, с едно прекъсване за обяд, около три часа, а разговорите са водени без преводач¹⁰².

В края на август 1992 г. президентът Желев свиква пресконференция в резиденция Бояна, която става известна впоследствие като „Боянските ливади“. В направеното изявление той акцентира върху лошото управление, довело до рязък спад в производството, нарасналата безработица, престъпност и корупция, ниският рейтинг на кабинета и водената от него политика на противопоставяне, която е гибелна за страната¹⁰³. Пресконференцията поставя началото на открит конфликт между Желю Желев и СДС.

¹⁰⁰ Пак там, 6-7.

¹⁰¹ Пак там, 8-9.

¹⁰² Пак там, 9-10.

¹⁰³ **Проданов, В., Тодоров, А., Аврамов, Й., Иванова, В.** *Българският парламент и преходът. София, 2009, с. 201.*

На 17 септември 60 депутати от БСП и 23 от ДПС подписват съвместно искане за смяна на председателя на Народното събрание. На 18 септември се провежда Национално съвещание на СДС. Коалицията застава единодушно зад правителството и премиера. Същият ден избухва и политически скандал след като шефът на Националната разузнавателна служба Бриго Аспарухов обявява, че правителството нарушава ембаргото над бившите югославски републики в рамките на пресконференцията в София-прес по въпросите на „Въоръжените сили, производството и търговия с оръжие, националната сигурност и полицията“. Инициатор на пресконференцията е президентският съветник ген. Стоян Андреев, който лично я открива¹⁰⁴. Аспарухов говори за забъркването на един от премиерските съветници в оръжеен бизнес и визира Константин Мишев и посещението му в Република Македония на 22 юли, където според НРС е преговарял за доставка на оръжие.

Филип Димитров веднага иска от Бриго Аспарухов да му докладва за какво „забъркване“ на премиерски съветник става въпрос и получава в отговор писмо, че шефът на НРС счита за целесъобразно с *„оперативната информация, с която разполага... по случая да бъдат запознати г-н Желю Желев и Вие, в присъствието на представител на Главна прокуратура на Република България, Министерството на външните работи и ръководството на Комисията по национална сигурност при Народното събрание“*¹⁰⁵. След отказа да се докладва на премиера се налага свикването на съвещание в тесен кръг при президента на 2 октомври 1992 г. Филип Димитров реагира изключително гневно на изнесенния доклад от ген. Аспарухов и констатира, че НРС се занимава със съзнателно търсене на провокации, защото Мишев няма прерогативите да сключи подобна сделка и за нея е необходим лиценз от Комисията по въоръженията. Освен това молбата на Република Македония е обсъждана както в Министерски съвет, така и в НС в Комисията по въоръженията, взети са становища от Външно министерство и чужди посланици, а президентът е бил информиран за действията на правителството по въпроса своевременно. След края на заседанието Аспарухов поднася извиненията си към премиера пред медиите¹⁰⁶.

Случаят обаче не приключва до тук. Коментарите и изявленията в медиите не прекъсват. Това кара Филип Димитров да поиска Комисията по национална сигурност да проведе извънредно заседание. В интервю с Димитър Ненов Димитров определя

¹⁰⁴ Пресконференция, проведена в залата на „София-прес“, 18.09.1992, <http://desebg.com/2011-01-13-09-25-08/412-2011-09-23-10-42-00> (посетен: 06.12.2020).

¹⁰⁵ Виж пълния текст на писмото в **Ненов, Димитър**. Създаването на СДС..., с.705.

¹⁰⁶ **Спасов, Методи**. Правителството на Филип Димитров. София, 2002, 241-242.

искането за изслушване на генерала като превантивна мярка, защото е постъпила информация, че опозицията подготвя разглеждане на мисията на Мишев в парламента с цел да бъдат нанесен удар върху кабинета¹⁰⁷. Идеята е комисията да вземе решение да се свика заседание на НС на което да бъдат обсъдени дейността на НРС и на Бриго Аспарухов. След остри дебати е решено на следващото заседание членовете на комисията да се запознаят с материалите от обсъждането при президента. Предлага се председателят на НС да свика заседание, за да се обсъдят действията на Бриго Аспарухов „във връзка с негови изявления за забъркване на правителствен съветник в оръжейния бизнес и с отказа му да предостави информация на министър-председателя по този въпрос“¹⁰⁸. На 8 октомври се провежда второ заседание на Комисията по национална сигурност, на което се изслушва докладът на Бриго Аспарухов, представен на съвещанието при Желю Желев. В края на заседанието се пристъпва към гласуване, което протича по следния начин:

Становище	За	Против	Въздържал се
1. НРС е трябвало да се занимае с този въпрос.	16	0	2
2. НРС е свършила работата си компетентно.	15	3	3
3. Бриго Аспарухов е нямал право да откаже предоставянето на информация по този въпрос на премиера.	13	3	2
4. Бриго Аспарухов е нямал право да съобщава тези данни на пресконференцията.	16	2	3

Министерски съвет пък внася официално искане проблема да се разгледа в пленарна зала. Първото обсъждане на „Македонската афера“ се провежда на закрито заседание на 15 октомври. Когато обаче се гласуват предложенията, става ясно, че министър-председателя не може да разчита на собствената си парламентарна група, защото с активната подкрепа на президента недоволните от неговото управление сини депутати се разбунтуват и създават движението на т.нар. сини мравки, което в крайна сметка довежда до разцеплението на парламентарната група на СДС¹⁰⁹. Това е и причината предложението на Министерски съвет да бъде подкрепено от едва 99 от общо

¹⁰⁷ **Ненов, Димитър.** Създаването на СДС..., с. 712.

¹⁰⁸ Пак там, с. 713.

¹⁰⁹ **Калинова, Евгения, Баева, Искра.** Българските преходи..., 285-286.

110 сини депутати. На следващия ден ДПС внася предложение от 31 народни представители за закрито заседание на 20 октомври с тема „Правомерността на действията на министър-председателя на Република България г-н Филип Димитров и неговия съветник г-н Константин Мишев във връзка със сделка с оръжие за съседна страна, действията на Националната разузнавателна служба, изложени в доклад на директора на службата г-н Бриго Аспарухов, както и неговото поведение във връзка с този случай“.

На 19 октомври НКС на СДС решава ПГ на СДС да напусне извънредното пленарно заседание на следващия ден, в случай, че БСП и ДПС гласуват то да бъде закрито. Същия ден министър Йордан Соколов се среща с македонския премиер Бранко Цървенковски. Коментира се оръжейната афера и изявленията на ген. Аспарухов, в които той посочва в проценти каква част от македонските специални служби и от правителството са просръбски настроени. Македонската страна е изключителни възмутена и възприема като „кощунство“ тезата, че може да е заинтересована чрез нея да се нарушава югоембаргото¹¹⁰. На 20 октомври в София пристига и македонска военна делегация, начело с министъра на отбраната Владо Поповски. Той се среща с Филип Димитров, министър Сталийски, зам.-мин. Никола Даскалов и с началник-щаб на българската армия. Двете страни се съгласяват, че *„спокойствието цари и винаги ще цари по протежение на общата ни граница“* и гарантират, че няма нито едно българско оръжие на територията на Република Македония и никаква незаконна търговия не е открита по посока от България за Скопие¹¹¹.

Следобед в НС се провежда закрито заседание за обсъждане на оръжейния скандал. ПГ на СДС напуска пленарна зала, като оставя за наблюдател председателят на Комисията по национална сигурност Николай Слатински. Достига се до приемането на решение, дело на представители на трите парламентарни групи. В него се констатира, че Филип Димитров е пренебрегнал компетентните органи и е възложил на своя съветник да участва в разговори за оръжеен бизнес със страна от състава на бившата СР Югославия [б.а. – Република Македония], като по този начин е допуснал въвличането на правителството в разговори между частни фирми за търговия на оръжие. Въз основа на това Народното събрание решава, че *„Министър-председателят на Република България господин Филип Димитров е създал условия за уронване на престижа на страната и е породил предпоставки за накърняване на националната сигурност“*.

¹¹⁰ Пак там, с. 725.

¹¹¹ **Ферейра, Луиш Гонзага.** *Революция на Изток...*, 439-440.

Това по същество представлява бламиране на премиера от парламента. В решението се посочва още, че НРС е действала правомерно и професионално и се изразява „неодобрение“ относно участието на Бриго Аспарухов на пресконференцията и направените от него изказвания там. То е прието със 121 гласа „за“ от 121 гласували.

На другия ден НКС на СДС единодушно решава да се поиска вот на доверие още същия ден. Преценява се, че СДС не може да остане повече власт като правителство на малцинството при положение, че след три месеца опозицията ще има възможност отново да внесе искане за вот на недоверие и тогава кабинетът ще падне. Освен това социологическите агенции прогнозираят, че демократите могат да спечелят пълно мнозинство при предсрочни избори. Това пък от своя страна ще елиминира нуждата от подкрепата на ДПС. Искането е внесено в 17:40 в деловодството на Народното събрание, а гласуването на вота на доверие се провежда на 28 октомври. След 120 гласа „против“ и 110 „за“ правителството на СДС пада от власт. Иронично Филип Димитров слиза от политическата сцена заради държавата, която пръв в цял свят си позволява да признае за независима.

В заключение може да се, че правителството на Филип Димитров е първият кабинет от началото на прехода, който постига най-големите си успехи във външнополитически план и се отличава с особено активна дипломация. За сметка на това в правителството е налице вътрешен конфликт по линия премиер-външен министър и външен министър-зам.-външен министър – нещо което не се наблюдава при предишните кабинети, където е налице консенсус. По време на управлението той става ясно видим и дори успява да доведе до правителствена криза. По отношение на Република Македония правителството на Филип Димитров през цялото време остава тясно ангажирано с нея. Възприетият от кабинета на Димитър Попов курс за нейното признаване за независима държава, без да се признава съществуването на македонска нация и език е продължен. Освен това българската дипломация се заема с лобиране за нейното признаване сред съседните страни, европейските държави и великите сили. Първоначално правителството и президентът решават България да признае югославските републики в пакет, заедно с първите държави. След това обаче се намесва личностният фактор в лицето на зам.-външния министър Стефан Тафров, който убеждава първите мъже в държавата да действат без изчакване и така България се превръща в първата държава, признала Република Македония. С това по мнението на правителството е разсечен „македонският възел“. Започва нов етап в двустранните отношения. България полага значителни усилия да разшири и подобри връзките си със

Скопие по всички направления, оказва ѝ помощ и дипломатическа подкрепа. Безспорно голям успех е постигнат от президента Желев, който осигурява признаването ѝ от руския президент Борис Елцин. Македонското ръководство обаче се стреми да поддържа дистанция спрямо България и да иска отстъпки, които България няма как да изпълни, защото излагат на риск сигурността ѝ. Не е маловажен фактът, че срещу първото българско демократично правителство стоят функционери от македонската комунистическа партия. За да се преодолеят натрупаните с десетилетия предразсъдъци и да се изградят стабилни основи на двустранните отношения е необходимо много време, а кабинетът на Филип Димитров не разполага с такова. Вътрешнополитическите борби и бушуващата в страната криза съкращават неговия живот, а разрывът между президента и СДС закономерно довеждат до оставката на правителството. Тя прекъсва възходящото развитие на двустранните отношения и оставя за следващите правителства задачата да ги изведат до качествено ново равнище.

THE GOVERNMENT OF PHILIP DIMITROV AND THE RECOGNITION OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA (8.XI.1991-30.XII.1992)

Krasimira Todorova

The article is dedicated to the policy of the first Bulgarian democratic government towards Republic of Macedonia in the period from 8 November 1991 to 30 December 1992. The main focus is put on the Bulgarian efforts to establish friendship and good neighborliness with the Republic of Macedonia which in that period was making efforts to leave peacefully the collapsed Yugoslav federation. The bilateral relations with their ups and downs and government's decision to recognize the Republic of Macedonia as an independent state are presented in detail. Attention is paid also to the diplomatic breakthrough of the Bulgarian President, Dr. Zhelyu Zhelev, who managed to persuade Russian President Boris Yeltsin to recognize the independence of the Republic of Macedonia. The final part is devoted to Bulgaria's diplomatic efforts for peaceful resolution of the Yugoslav crisis, its support and lobbying for recognition of Macedonia and its affirmation in the international arena.